

політики України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна служба статистики України) № 178/147/31. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0281-17>.

5. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21.12.2016 № 1801-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017 р. № 3, С. 5, Ст. 31.

6. Конституція України від 30.09.2016, підстава 1401-19. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

7. Анализ рынка минеральной воды в Украине в 2016 г. URL: <https://koloro.ua/blog/issledovaniya/analiz-rynka-mineralnoi-vody-2016.html>.

8. Продовольча безпека в структурі сучасної економічної системи України / К.І. Петрушенко, Є.О. Григорьев, Г.М. Павленко. Вісник Одеського національного університету. 2017. Т. 22. Вип. 1 (54). С. 51–54.

9. Пчелянська Г.О. Бідність населення та її вплив на формування продовольчої безпеки. Бізнес Інформ. 2017. № 8. С. 167–172.

10. Аграрная страна – бедная страна. URL: <http://agroportal.ua/views/blogs/agrarnaya-strana-bednaya-strana/>.

11. Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 348. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250003281>.

СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

STIMULATING THE DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE DEFENSE INDUSTRY COMPLEX

Розглянуто проблему забезпечення розвитку експортної діяльності оборонно-промислового комплексу, висвітлено чинники, які стримують його розвиток, а також виявлено причини недостатньо ефективної діяльності оборонних підприємств. Обґрунтовано інструменти підтримки та стимулювання експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу, наведено заходи на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях щодо підтримки експортної діяльності в межах забезпечення оборонно-промислової політики держави.

Ключові слова: експорт, потенціал, зовнішня торгівля, оборонно-промисловий комплекс, підтримка.

Рассмотрена проблема обеспечения развития экспортной деятельности оборонно-промышленного комплекса, отражены факторы, которые сдерживают его развитие, а также выявлены причины недостаточно эффективной деятельности оборонных предприятий. Обоснованы инструменты поддержки и стимулирования экспортного

потенциала оборонно-промышленного комплекса, приведены мероприятия на стратегическом, оперативном и тактическом уровнях относительно поддержки экспортной деятельности в пределах обеспечения оборонно-промышленной политики государства.

Ключевые слова: экспорт, потенциал, внешняя торговля, оборонно-промышленный комплекс, поддержка.

The problem of providing of development of export activity of defensive-industrial complex is considered, factors which restrain his development are reflected, and also reasons of effective not enough activity of defensive enterprises are educed. Reasonable instruments of support and stimulation of export potential of defensive-industrial complex, measures over are brought on strategic, operative and tactical levels in relation to support of export activity within the limits of providing of defensive-industrial policy of the state.

Key words: export, potential, foreign trade, defensive-industrial complex, support.

УДК 339.564.623

Коваль В.В.

д.е.н., доцент,
професор кафедри прикладної економіки
Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. У сучасних умовах незавершеності реформування оборонно-промислового комплексу відбувається зменшення частки традиційних ринків експорту продукції, що зумовило, з одного боку, зменшення обсягів виробництва та фінансування у створення і модернізацію продукції військово-промислового комплексу, а з іншого – падіння показників конкурентоспроможності вітчизняних товарів на міжнародних ринках.

У зв'язку із цим підвищення ефективності експорту як показника валової доданої вартості передбачає розвиток та розширення зовнішньоекономічних зв'язків, що дасть змогу зберегти

позиції на міжнародних ринках, які мають значну ємність та експортну привабливість [4].

Стратегічними завданнями в перспективі розроблення зовнішньоекономічної політики відповідно до потреб щодо виробництва високотехнологічного та переоснащення виробничих потужностей озброєння оборонно-промислового комплексу має бути розширення експортних можливостей держави та підтримка експортних поставок озброєння, технологій та товарів подвійного використання [4].

Просування товарів військового призначення на зовнішній ринок стримується через низький

рівень підкріпленості інституціональними регуляторами розвитку механізмів експортної діяльності та структурної деформації оборонно-промислового комплексу.

Проблема стимулювання розвитку експортного потенціалу військово-промислового комплексу становить особливий інтерес із позиції теоретичних досліджень і розроблення практичних підходів до його підвищення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізу експортної діяльності на основі міжнародної експортної спеціалізації держави, у тому числі щодо теоретичної бази міжнародної торгівлі та концепцій розвитку зовнішньої торгівлі, приділяється увага такими вітчизняними і закордонними дослідниками, як М.П. Бутко, З.С. Варналій, В.М. Геєць, М.І. Долішній, Я.А. Жаліло. Питанням формування та вдосконалення оборонно-промислової політики в інтересах забезпечення національної безпеки присвячено роботи таких учених, як Р.В. Боднарчук, В.П. Горбулін, А.І. Шевцов [1; 2.; 7] та ін. Заходи розвитку оборонно-промислового комплексу та державної підтримки експортної діяльності, у тому числі щодо експортного контролю та реструктуризації оборонної промисловості на засадах системного підходу, частково досліджувалися в роботах О.Ф. Сальнікова [5], М. Сунгуровського [6] та ін.

Проте проблема забезпечення балансу між експортною діяльністю і державним оборонним замовленням у сучасних умовах господарювання потребує аналізу з обґрунтуванням напрямів підвищення ефективності експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу, що зумовило мету дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад стимулювання розвитку експортного потенціалу військово-промислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вплив експорту на конкурентоспроможність вітчизняного оборонно-промислового комплексу в умовах незначного державного (бюджетного) фінансування підприємств оборонного сектору економіки засвідчує можливість щодо виготовлення високотехнологічної військової продукції, що на кожному її життєвому циклі має бути збалансованим у співвідношенні між внутрішнім попитом і експортом озброєнь.

Загальна тенденція до зміни кон'юнктури ринку озброєнь супроводжується зростанням взаємозалежності компаній – виробників озброєнь від державного замовлення і потребує аналізу чинників та рівня експортної діяльності в оборонно-промисловому комплексі як організаційно-економічного та інституціонального індикаторів розвитку зовнішньої торгівлі [4].

Пряма залежність діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу від державного оборонного замовлення створює передумови до ста-

лого розвитку оборонно-промислового комплексу, проте недостатні обсяги державного замовлення створюють ризики функціонування і розвитку підприємств, спрямованих на створення і модернізацію зразків озброєння, військової і спеціальної техніки.

Саме через проведення конверсії та диверсифікації підприємствами оборонно-промислового комплексу зменшення невизначеності та нівеляції загроз компенсує недостатні обсяги державного замовлення, а головне – виступає ключовим джерелом їхньої фінансової діяльності.

Аналіз причин зниження основних економічних показників діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу, відповідно до Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2020 р. [4], засвідчив відсутність системних заходів щодо державної підтримки експорту високотехнологічної продукції, зокрема продукції оборонно-промислового комплексу, що потребує: вдосконалення законодавства у сфері функціонування оборонно-промислового комплексу; вдосконалення системи науково-технічної і виробничої кооперації на внутрішньому та зовнішньому ринках; реструктуризацію, реорганізацію і корпоратизацію підприємств оборонно-промислового комплексу, у тому числі створення науково-виробничих об'єднань; забезпечення реалізації інвестиційно-інноваційної політики розвитку оборонно-промислового комплексу тощо [4].

Незважаючи на відносне поліпшення технологічного оснащення підприємств оборонно-промислового комплексу за останні роки, висока зношеність основних фондів виступає ключовою причиною зменшення динамічного розвитку оборонно-промислового комплексу. Підтвердженням є високий рівень фізичного і морального зносу основних виробничих фондів оборонно-промислового комплексу, який у 2016 р. становив 59,4%. У будь-якій сфері економічної діяльності, як і в оборонному секторі економіки, важливим є досягнення оптимальної пропорції під час розподілу капіталу на витрати, пов'язані з основними виробничими фондами (K) і кількістю працівників (L), яка характеризується фондоозброєністю, що сприятиме технічному та технологічному переоснащенню виробництва.

У цілому для визначення формули оптимальної фондоозброєності застосовується виробнича функція Кобба-Дугласа, або CES-функція, в якій, окрім капіталу в основні виробничі фонди, використовується оплата праці, що дає змогу визначити показник K/L, який потенційно можна оптимізувати на основі виробничої функції:

$$Y = AK^{\alpha}L^{\beta}, \quad (1)$$

де A – коефіцієнт масштабу (0 < A); α , β – параметри еластичності випуску продукції за виробничими факторами (0 < α , β < 1).

Таблиця 1

Динаміка фондоозброєності у сфері «Державне управління й оборона»

Роки	У, млн. грн.	К, тис. грн.	L, тис. грн	K/L	Ступінь зносу основних засобів,%
2016	182158	594745,5	973,1	611,19	59,4
2015	147578	599201,5	974,5	614,88	50,1
2014	117168	396049,0	959,5	412,77	45,9

Джерело: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2

Аналіз експортного потенціалу державного концерну «Укроборонпром»

Показник	2015	2016	Зміна
Відвантажено продукції на експорт, млн. дол. США	567	769,5	+202,5
Частка експорту військової продукції «Укроборонпрому» від загального обсягу експорту України, %	1,9	2	+0,1

Джерело: державний концерн «Укроборонпром». URL: <http://ukroboronprom.com.ua>

Таблиця 3

Обсяг зовнішньої торгівлі України (млрд. дол. США)

	Експорт			Імпорт			Сальдо		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Усього	64,1	46,8	45,1	60,8	43,0	44,6	3,4	3,8	0,5
Країни СНД	18,9	11,3	9,8	18,4	11,3	9,2	0,4	0,1	0,5
Інші країни	45,2	35,5	35,4	42,3	31,7	35,3	2,9	3,8	0,0
у т. ч. країни ЄС	64,1	46,8	45,1	60,8	43,0	44,6	3,4	3,8	0,5

Джерело: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Показник ступеня оснащення праці виступає чинником підвищення ефективності впровадження інноваційно-інвестиційних заходів щодо технічного переоснащення, у тому числі й упровадження новітніх форм і методів організації праці. Приведення у збалансований стан виробничих потужностей підприємств оборонно-промислового комплексу стимулюється експортною діяльністю підприємств як однією з домінант їхнього розвитку.

Зі створенням державного концерну «Укроборонпром» у 2016 р. показники діяльності засвідчили стійку тенденцію до зростання на 31% чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, яка становила 28,3 млрд. грн., рентабельності операційної діяльності – 5,4%, а також підвищення експортної спроможності (табл. 2).

Хоча частка ДК «Укроборонпром» в оборонному замовленні зменшилася з 67% у 2015 р. до 52,3% у 2016 р., ДК «Укроборонпром» укладено експортних контрактів за 2014–2016 рр. на суму \$3,86 млрд. Саме підтвердженням вищенаведеного обґрунтування залежності зменшення державного (бюджетного) фінансування підприємств оборонного сектору економіки від експорту виступає зростання частки експорту військової продукції «Укроборонпрому» від загального обсягу експорту України та збільшення відвантаженої продукції на експорт у 2016 р. порівняно з 2015 р. на 35,7%.

Рівень внутрішнього попиту на продукцію підприємств оборонно-промислового комплексу спонукає їх до розвитку експортної діяльності, а тому вихід на зовнішні ринки передбачає партнерство на глобальному ринку, співробітництво з Північно-атлантичним альянсом та відповідність вимогам асоціації членства в Європейському Союзі [5].

Крім зазначених чинників впливу на розвиток експортної діяльності. доцільно виділити й інші чинники (зовнішні, внутрішні). Загальновідомо, що внутрішні чинники визначаються діяльністю підприємства оборонного сектору, її зовнішньоекономічною стратегією тощо (виробничі, фінансові, маркетингові, кадрові чинники). Зовнішні чинники визначаються характеристикою оборонно-промислового комплексу, ємністю експортних ринків й обсягами зовнішньої торгівлі України [6].

Протягом 2013–2017 рр. обсяги міжнародної торгівлі озброєнням та військовою технікою у цілому у світі зростали в середньому на 7–10% на рік.

За даними SIPRI [8], у 2016 р. світові військові витрати оцінено на рівні 1 686 млрд. дол., що дорівнює 2,2% світового валового внутрішнього продукту, а найбільші витрати на озброєння та військову техніку здійснювали США – 693 млрд. дол., Азія – 450 млрд. дол., Європа – 334 млрд. дол., із них Східна Європа – 237 млрд. дол.

Як видно з рисунку, Україна входила у десятки найбільших експортерів зброї. Можливості сучас-

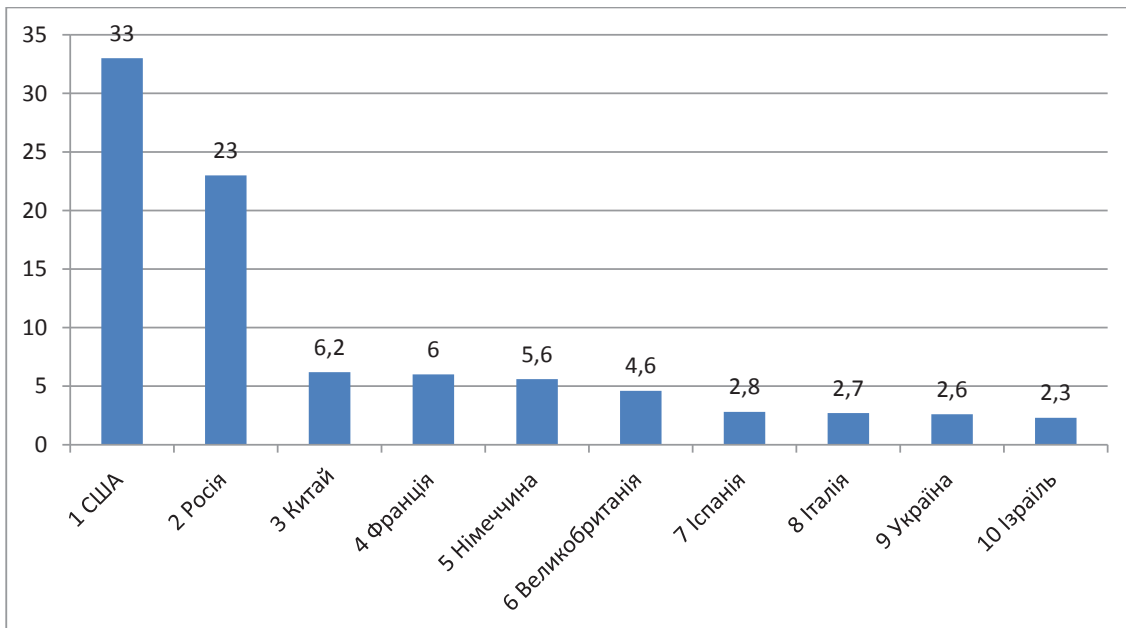

Рис. 1. Частка ринку експортерів основних видів зброї, 2016 р.

Джерело: SIPRI Yearbook 2017. URL: <https://www.sipri.org/yearbook/2017>

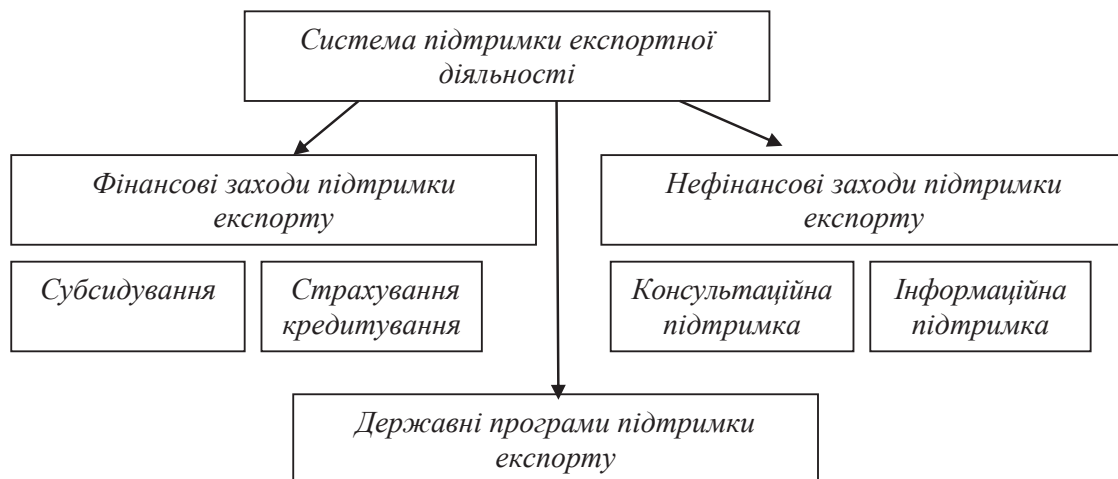

Рис. 2. Система підтримки експортної діяльності [3]

ної кон'юнктури світового ринку озброєнь та військової техніки засвідчує потенціал до збільшення пропозицій щодо нових видів озброєнь і техніки за конкурентною ціною і модернізації видів озброєнь.

Основними видами озброєння в межах міжнародних передач, здійснених Україною в 2016 р., є бойові танки, бойові броньовані машини та ракети і ракетні пускові установки. У структурі експорту стрілецької зброї та легких озброєнь, переносних зенітно-ракетних комплексів, здійснений Україною у 2016 р., превалювали гвинтівки та карабіни, легкі кулемети та переносні протитанкові керовані реактивні снаряди та ракетні комплекси.

Проте в умовах зростання конкуренції серед експортерів держава повинна сприяти розвитку

експортної діяльності як стимулу для інноваційного розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу та джерела додаткового доходу від розвитку експортної діяльності [3]. Наведемо основні напрями системи підтримки експортної діяльності, які включають як фінансові заходи підтримки експорту, так нефінансові (рис. 2).

Окрім зазначених заходів, можуть використовуватися: підписання угод та програм військово-технічного та економічного співробітництва держави з іншими країнами світу; створення представництв за кордоном з активним просуванням національних інтересів і національної безпеки; створення інститутів підтримки експортної діяльності, використання яких доцільно в комбінації наведених

інструментів [3]. Водночас збільшення обсягів державного замовлення виступатиме важелем для просування її на експорт, а підтримка експортної діяльності оборонно-промислового комплексу України має бути не тільки способом зміцнення економічного потенціалу країни.

Ключовими завданнями стимулювання експортної діяльності оборонно-промислового комплексу України виступають [1; 2; 4–7]:

– лібералізація/дерегуляція експорту озброєнь і військової техніки;

– ліцензування за спрощеними процедурами експортного контролю для підприємств оборонно-промислового комплексу під час ведення зовнішньої торгівлі;

– вдосконалення законодавства у сфері залучення інвестицій у розвиток оборонно-промислового комплексу;

– спрощення процедури отримання повноважень щодо експорту озброєнь та військової техніки через державних посередників;

– спрощення процедури отримання дозволів на право здійснення міжнародних передач товарів;

– поліпшення експортного контролю над технологіями оборонного та подвійного призначення (Єдиного списку товарів подвійного використання);

– розвиток державно-приватного партнерства зі створенням структур за участю державних підприємств оборонно-промислового комплексу.

Функціонування державних посередників у ринкових умовах на основі взаємовигідних зв'язків сприятиме поліпшенню діяльності оборонних підприємств та їх експортного потенціалу. Розвиток експорту оборонно-промислового комплексу передусім повинен ураховувати його потреби, тому розглянемо напрями стимулювання експортного потенціалу на таких рівнях [4; 5]:

– стратегічному: посилення міжнародного військово-політичного співробітництва та ефективна реалізація державної політики реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу; вдосконалення бюджетної політики у сфері забезпечення національної безпеки;

– оперативному: розроблення особливого порядку ліцензування; захист інтелектуальної власності; поступове наближення озброєнь та військової техніки до стандартів ЄС та НАТО;

– тактичному: вдосконалення системи експортного контролю.

Проте досягнення такого балансу між оборонними підприємствами й державними посередниками стримується надмірною закритістю системи військово-технічного співробітництва України з іноземними державами, що може негативно впливати на експортерів озброєнь. Не менш важливим є негативний імідж експортера через контрабанду зброї, яка, за даними митних органів, становить до 15% від усієї контрабанди. Посилення контр-

олю і створення інструментів нівеляції контрабанди зброї та нелегальних поставок дасть змогу поліпшити військово-технічне співробітництво. На нашу думку, лібералізація умов ведення бізнесу зі скороченням термінів надання адміністративних послуг експортного контролю, а в подальшому й гармонізація Єдиного списку товарів подвійного використання з Європейським Союзом сприятимуть посиленню експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу України.

Висновки з проведеного дослідження. Ефективність діяльності сучасних підприємств оборонно-промислового комплексу України визначається не тільки державним замовленням, а й вибраною довгостроковою стратегією на експорт військової продукції. Розглянуто розвиток експорту оборонно-промислового комплексу на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях. Ключовими завданнями стимулювання експортної діяльності оборонно-промислового комплексу України є [4; 5]: лібералізація/дерегуляція експорту озброєнь і військової техніки; ліцензування за спрощеними процедурами експортного контролю; вдосконалення законодавства у сфері залучення інвестицій у розвиток оборонно-промислового комплексу; спрощення процедури отримання повноважень щодо експорту озброєнь та військової техніки через державних посередників; спрощення процедури отримання дозволів на право здійснення міжнародних передач товарів; поліпшення експортного контролю над технологіями оборонного та подвійного призначення (Єдиного списку товарів подвійного використання); розвиток державно-приватного партнерства зі створенням структур за участю державних підприємств оборонно-промислового комплексу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боднарчук Р.В. Проблеми планування, формування і виконання воєнно-технічної політики в Україні: методологічний аспект. Стратегічна панорама. 2001. № 1–2.
2. Горбулін В.П. Оборонне будівництво в Україні. Проблеми розвитку ОПК і підходи до їх вирішення. Стратегічна панорама. 2001. № 1–2. С. 135–143.
3. Забезпечення розвитку експорту високотехнологічних товарів в умовах зміни векторів зовнішньої торгівлі / Я.П. Квац, В.В. Коваль, І.А. Циналевська. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». 2015. № 819. С. 420–426.
4. Про схвалення Концепції Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2015 р. № 758-р. Офіційний вісник України. 2016. № 7. С. 116.
5. Сальнікова О.Ф. Сучасні тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу України.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_1_5.

6. Сунгуровський М. Оборонно-промисловий комплекс України: проблемні питання розвитку. Національна безпека і оборона. 2004. № 8. С. 37–43.

7. Шевцов А.І., Боднарчук Р.В. Міжнародна інтеграція оборонно-промислового комплексу України: стан і проблеми розвитку. Стратегічна панорама. 2000. № 3–4. С. 119–127.

8. SIPRI Yearbook 2017. Oxford: Oxford University Press. 784 p.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ И УРОВЕНЬ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЫНКА ТРУДА СТРАН ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА: ПРИМЕР МОЛДОВЫ И УКРАИНЫ

PROBLEMS OF DEVELOPMENT AND LEVEL OF EFFECTIVENESS OF THE LABOUR MARKET OF CROSS-BORDER COOPERATION COUNTRIES: EXAMPLES OF MOLDOVA AND UKRAINE

В статье рассмотрены основные проблемы развития рынка труда стран трансграничного сотрудничества – Молдовы и Украины. Проанализированы структура и динамика рынка труда обеих стран, экономически активного населения, выявлены проблемы занятости населения, в том числе молодых специалистов, безработица и уровень эффективности рынка труда стран по оценкам специалистов Всемирного экономического форума.

Ключевые слова: рынок труда, занятость населения, безработица, трудоустройство, мобильность работников, эффективность рынка труда.

У статті розглянуто основні проблеми розвитку ринку праці країн транскордонного співробітництва – Молдови і України. Проаналізовано структуру та динаміку ринку праці обох країн, економічно активного населення, виявлено проблеми зайнятості

населення, у тому числі молодих фахівців, безробіття і рівень ефективності ринку праці країн за оцінками фахівців Світового економічного форуму.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість населення, безробіття, працевлаштування, мобільність працівників, ефективність ринку праці.

The article deals with the main problems of labour market development in the countries of cross-border cooperation: Moldova and Ukraine. The structure and dynamics of the labour market of both countries, the economically active population are analysed, the problems of the employment of the population, including young specialists, unemployment and the level of labour market efficiency of countries are estimated by experts of the World Economic Forum.

Key words: labour market, employment of population, unemployment, employment, mobility of workers, labour market efficiency.

УДК 331.53

Котелник А.П.

др. хаб. экон. наук, профессор кафедры «Менеджмент»

Молдавская экономическая академия

Мовилэ И.В.

др. экон. наук, доцент кафедры экономических наук

Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

Постановка проблемы. Интернационализация бизнеса, трансграничное сотрудничество и современные тенденции развития экономических отношений между странами, с одной стороны, трудовая миграция и стремительное развитие рынка труда соседних стран, с другой стороны, акцентируют внимание на более глубоком изучении проблем развития, а также оценке эффективности рынка труда. Сегодня трудовая миграция населения Молдовы и Украины сопряжена со множеством проблем как экономического, политического, так и социального характера. Трудовые мигранты, находясь в другой стране официально либо неофициально, зачастую соглашаются на оплату и условия труда, несоответствующие полученной квалификации. С другой стороны, для создания нормальных условий для трудовых мигрантов страны заключают договоры, что требует соответствующих подготовки и уровня конкурентоспособности трудовых мигрантов. Отсюда

возникает необходимость периодически анализировать эффективность рынка труда и конкурентоспособность рабочей силы.

Анализ последних исследований и публикаций. Эффективность рынка труда и его развитие представляет собой важный критерий формирования конкурентоспособности страны и является объектом внимания как зарубежных, так и отечественных ученых и исследователей. В Республике Молдова методологические и практические аспекты по управлению конкурентоспособностью, рынком труда, человеческим капиталом и региональным развитием были исследованы такими учеными, как: Г. Белостечник, А. Быркэ, Л. Билаш, Л. Бугаян, М. Георгицэ, С. Киркэ, М. Николаеску, А. Попа, Л. Шавга, Г. Ульянов. Среди украинских ученых необходимо выделить таких как: С.И. Бандур, В.М. Василенко, В.С. Васильченко, С.И. Дорогунцов, Ю.М. Краснов, Е.М. Либанова. Исследователи акцентировали внимание на проблемах формиро-